

Leta 1866. je neki dopisnik iz Ljubljane v celovškem „Slovencu“ pripuščal dvojno možnost: ali bi bila imela Slovenija svoj deželni zbor in za skupne posle skupen zbor s Hrvati ali pa bi bil za Slovenijo in Hrvaško sploh samó en zbor; a drugi dopisnik iz Gorice je razpravljajal o vojvodini Sloveniji, ki naj bi bila sklenila zvezo s Hrvati kot „regnum socium“. Levstikov načrt iz leta 1867. je poudarjal politično solidarnost s Hrvati brez podrobnosti. Politični osnutek sestanka v Sisku 1870. leta, ki ga pod vplivom srbskega stališča ni odobril v celoti poznejši shod v Ljubljani istega leta, je določil, kakor je urednik „Slovenskega naroda“ Tomšič sporočil Jurčiču in Josipu Vošnjaku, zvezo s Hrvaško takó, da bi bila Slovenija avtonomna, in je prepustil medsebojnemu dogovoru, kakó se „bode federirala Slovenija in trojedna kraljevina“ (v pismu Jurčiču je zapisal Tomšič izraz „konfederirati“; očitno mu ni bil razložek čisto jasen) — a obe skupini: Slovenija in Hrvaška bi bili imeli kot enota realno unijo z Ogrsko.⁴ Vodja goriških Slovencev, Lavrič, se je na občnem zboru društva „Soča“ leta 1871. tudi dotaknil ljubljanskega shoda in je govoril o treh deželnih zboreh za vsak narod posebej (Slovinci, Hrvati in Srbi). Adresi kranjskega deželnega zbora leta 1870. in 1871. o Sloveniji sta vsebovali „administrativno in kolikor mogoče državnopravno celoto“. Podgornikov „Slovanski svet“ je načelno terjaj narodno avtonomijo in potem izvršitev hrvaškega državnega prava, ki je po pragmatični sankciji iz leta 1712. obsegalo tudi slovenske dežele. Tumova študija o južnoslovanskem vprašanju iz leta 1907. je načelno zagovarjala združenje slovensko-hrvaško-srbske Ilirije na osnovi omike in gospodarstva. Socialistična resolucija leta 1909. je slonela na avtonomističnem stališču (v narodno-kulturnih stvareh) avstro-ogrskih južnih Slovanov kot enotnega naroda v zvezi drugih narodov monarhije. Izven avstro-ogrskega okvira so se postavili „Preporodovci“ leta 1912./13., a pisatelj Ivan Cankar je nastopil 1913. leta v nasprotju s tivolsko resolucijo za politično zvezo štirih sorodnih južnoslovanskih narodov. Majniška deklaracija iz leta 1917. je terjala južnoslovansko državo v okviru monarhije, a slonela je na narodnem in zgodovinskem načelu. (Dalje.)

Politični pregled

Politični problemi v novem letu

Karkoli se danes v Evropi snuje in dela, se snuje in dela baje za zagotovitev miru. Vporablja je besede Litvinova na zadnjem zasedanju v ženevi pa moremo reči, da obstoje za to postranske oziroma privatne poti, ki so odprte samo posameznim državam in naj bi drugim ostale zaprte, ter splošna

⁴ Naši zapiski, 1912., 353—354 (moja objava dogovora); Razprave (Znanstvenega društva za humanistične vede), 1928., 99—101, 102—103 (Prijeteljeva ponovna in izpopolnjena objava dogovora).

pot, katero bi morali iti vsi narodi. Mir je nedeljiv, nemogoče je pripravljati mir samo za posamezne države proti drugim.

Če po tem vidiku presodimo dogodke od zadnjih tednov preteklega leta do prvih dni tega meseca, vidimo, da v Evropi odločno prevladujejo privatne poti. Na polagi rimskega sporazuma že najdemo angleško koncepcijo ureditve Evrope, ki je na kratko povedana tale: Prisiliti Francijo in Italijo na sodelovanje in izločiti njihovo medsebojno konkurenco toliko proti Nemčiji kolikor v Podunavju; nato pritegniti še Nemčijo; pomiriti tako glavne konkurenente na evropskem kontinentu in imeti proste roke za velike svetovne probleme svetovnega japonskega imperializma in neprestano rastoče moči Sovjetske Zveze. Vse to hoče Anglija izvesti na podlagi čisto konkretnih koncesij, na podlagi nove razdelitve oblastnih sfer v Evropi in deloma Afriki, in ne več na razmerju moči, kakršno je ustvaril versajski mir, in kakor se je to delalo do sedaj, namreč z lokarnskim duhom.

Italija je a priori bila za angleško koncepcijo. Ona že dolga leta ne priznava posestnega stanja, katero je ostvaril versajski mir. Sedaj se je tudi Francija odločila za blazno, ali, če hočete, realno politiko, ki računa z vojno kot neizbežnim rezultatom sedanjega reda v Evropi. Razvoj gospodarskih sil gre v kapitalizmu pri posamezniku in pri državah v različnem tempu. Tehnični izumi, napredki v organizaciji ne pripadejo nikdar splošnosti. Razlike v gospodarski moči nujno nastajajo in s tem napetosti, ki stremijo k izravnanju. Ker je odločilen interes posameznika ali posamezne države, to izračunavanje ni mogoče drugače, kakor z nasilno spremembo oblastnih sfer.

Posebnost angleške koncepcije je v tem, da hoče do skrajnosti izrabiti možnosti pobotavanja med velesilami in takorekoč stisniti vojno v meje racionalnosti. Vojna naj bi takrat prišla, ko bo zmanjkalo dvomljivih sfer, kjer konkurira danes še več sil (n. pr. male države), ko bodo po vsem svetu velesile mejile tesno druga na drugo. Takrat bi bil dosežen maksimum racionalnosti vojne, vojna bi res bila samo še tehnično sredstvo, preračunana investicija kapitala.

Groza bodoče vojne se tako razkriva do zadnjih globin. In čim bližja je, tem manj jo je mogoče maskirati. Zato so zadnja diplomatska pogajanja bila tako cinična, kakor še nobena po vojni. Partnerji so sedeli ob mizi in trgovali s tujimi zemljami in ljudstvi.

Kakor rečeno, so se v tem znamenju angleške koncepcije vršila že pogajanja za rimski sporazum. Francija in Italija sta sami uredili vprašanje afriških kolonij in Avstrije. Podonavsko vprašanje je ostalo odprto, oziroma je bila zanj najdena taka formulacija, ki daje odločno več izgleda italijanski koncepciji kakor pa francoski.

Glavna postavka afriškega dogovora je Abesinija. Ta država je bila izročena italijanskemu imperializmu. Italija je takoj prešla tudi na delo, izzvala nekaj težkih obmejnih konfliktov, deloma priredila celo vpade na abesinsko ozemlje. Abesinija se je dvakrat obrnila na Društvo narodov s prošnjo za posredovanje, obakrat je propadla in je bila zavrnjena na direktna pogajanja z Italijo. Abesinsko vprašanje je za Društvo narodov odpravljeno, kajti francoski imperijalizem je zadovoljen z italijansko podporo v Evropi, angleškemu pa pride prav, da se italijanska ekspanzija obrne od Jemena.

Zagotovljena je „neodvisnost“ Avstrije in to ne morda v bodočem podonavskem paktu, ampak v direktnem dogovoru med Francijo in Italijo, po

katerem sta se zavezali za takojšnja posvetovanja, kakor hitro bi bila avstrijska neodvisnost v nevarnosti. Kaj ta dogovor konkretno pomenja, dokazuje nastop Italije ob priliki Dolfusovega umora, ko je Italija takoj mobilizirala svoje čete. Važno pri tem je, da hočeta Italija in Francija varovati avstrijsko neodvisnost tudi proti avstrijskemu ljudstvu samemu. Sveta alijansa praznuje svoje vstajenje.

Res je, da se omenjeni angleški koncept ne uveljavlja z enako odločnostjo pri vseh zainteresiranih državah. Francija je neodločna. Okleva med imperialističnim apetitom in bojaznijo pred Nemčijo. Temu je pripisati ravno nejasnost rešitve podonavskega vprašanja. Francija se ne upa odreči svojih zaveznikov v Mali Antanti. Ti pa, v nevarnosti, da postanejo plačilni drobiž štirih velesil, iščejo opore v Sovjetski Zvezi in so dostopni nemškim vabam. Šibka točka vse angleške koncepcije je ravno v tem, da je dvomljivo, ali bo Nemčija na njo hotela pristati. Zvezana z japonskim imperializmom nima ona nobenega interesa, da bi se zadovoljila v Evropi z neznatnimi koncesijami, katere ji morejo nuditi Francija, Anglija in Italija.

To tem manj, ker je posarski plebiscit okreplil ekspanzijsko željo in revanžno politiko Nemčije. Nasproti vsem zagotovitvam, da je glasovanje 13. januarja pomenilo zmago ideje miru, se je pritisk Nemčije, zlasti na vzhodno mejo (Memelsko ozemlje) in na Avstrijo ogromno povečal. Značilno je tudi to, da je Hitler v svojem govoru na radiju, v katerem se je zahvalil Posarcem za njihovo glasovanje, izjavil, da sedaj ne obstoji več nobeno teritorialno vprašanje med Francijo in Nemčijo. Eno uro nato pa je že izjavil korespondentu nekega ameriškega časnikarskega koncerna, da ne bo obstajalo med Francijo in Nemčijo nobeno teritorialno vprašanje več, ko bo priznana Nemčiji enakopravnost v oboroževanju in bo s tem definitivno odpravljen versajski mir. Nemški poslanik v Združenih državah Luther pa je naravnost napovedal, da sedaj prične za Nemčijo vprašanje Alzacije-Lorene in poljskega koridorja.

Londonski sporazum med Francijo in Anglijo je po angleški koncepciji zadnja etapa pred sporazumom z Nemčijo. Nemčiji naj bi bila priznana enakopravnost v oborožitvi, če bi pristopila k letalskemu, vzhodnemu in srednjeevropskemu paktu, ki naj bi skupaj predstavljali sistem deloma pozavarovalnih, deloma delitvenih pogodb. Nemčija pa se noče spustiti v ta pogajanja tako, kakor bi to hoteli Anglija in Francija in pogajanja zavlačuje, kar potrjuje, da bo angleška koncepcija le težko izvedljiva.

Zato torej v Evropi stojimo pred tem, da se formirata dva bloka. Eden angleško-francosko-italijanski, kateremu izmed malih držav v Srednji Evropi pripadata Avstrija in Madžarska in h kateremu se več ali manj nagiblje tudi Češkoslovaška; drugi nemški s Poljsko in državami, katere se bo Nemčiji posrečilo odtrgati od francoskega zavezniškega sistema. Svetovno politično je prvi blok fundiran na britanskem imperiju, drugi pa na japonskem imperijalizmu.

Sovjetska Zveza je edina velesila, kar jih posega v evropsko politiko, ki nima interesa na delitvah oblastnih sfer in ki hoče zato mir v interesu svojih delovnih množic. Ona vidi vso šibkost angleške koncepcije in nemožnost, da bi se, četudi samo za omejeno dobo in čeprav tudi radi egoističnih interesov raznih zapadnih velesil obdržal mir s sodelovanjem Nemčije, in zato skuša

pridobiti Francijo za vzhodni pakt, ki bi Nemčiji onemogočil vsako vojaško avanturo. Francija se je sicer z rimskim sporazumom in londonskim sporazumom pošteno vplela v angleške mreže, vendar vidi Sovjetska Zveza v londonskem sporazumu to dobro stran, da bo Nemčija prisiljena podvreči svojo oborožitev mednarodni kontroli, male države Srednje Evrope pa bodo izvajale pritisk na Francijo in tako onemogočile vstajenje pakta štirih. Tako akcija Sovjetske Zveze za organizacijo miru v Evropi ni brez upanja na uspeh.

Notranje-politično označuje dobo zadnjega meseca nastop Jevtičeve vlade in razpust parlamenta. Stojimo pred notranjepolitično pregrupacijo. Dopolnilne volitve v senat so bile samo prehodna epizoda iz starih grupacij v nove in so samo pri nas v Sloveniji dobile poseben pomen z nastopom nevtralne žebotove liste.

Kakšne bodo nove grupacije, je težko prerokovati. Gotovo se zdi le to, da bodo za SLS, ki hoče na vsak način v eno bodočih kombinacij, predstavljale, da porabimo (in opravičeno) gospodarsko terminologijo, poskus stabilizacije na nižji točki. Za senatske volitve je nastopala nevtralna lista v imenu slovenskega ljudstva. L. 1931 je SLS prav tako nastopala v njegovem imenu. Razlika med obema nastopoma kaže, da se je pri SLS pojavilo razlikovanje med interesi raznih denarnih zavodov in interesi slovenskega ljudstva. Qui bene distingit, bene — regnat. Upamo, da se bo tudi slovensko ljudstvo za naprej navadilo na to razlikovanje in izvajalo posledice. JNS oz. razni njegovi predhodniki so že predobro znani.

Joža Vilfan.

Kritika

Andrej Gabršček: Goriški Slovenci — Narodne, kulturne, politične in gospodarske črtice. I. knjiga. Od leta 1850 do 1900. II. knjiga. Od leta 1901 do 1924. V Ljubljani. Samozaložba. 1932—1934. Str. 591 in 632. 8°.

Težko je soditi o delu, o katerem si avtor sam ni bil čisto na jasnem. Po naslovnem listu naj bi dve obširni knjigi „Goriških Slovencev“ obsegali „narodne, kulturne, politične in gospodarske črtice“, a že na prvi strani prve knjige in drugod trdi avtor, da namerava napisati, oziroma da piše „zgodovino političnega, narodnega in gospodarskega razvoja goriških Slovencev“. Naj sodimo torej knjigo po naslovu kot zbirko narodnih, kulturnih, političnih in gospodarskih črtic, ali kot sintetično zgodovinsko delo? Obenem osupne bravca obseg dela — nad 1000 strani — ki je za našo pokrajinsko zgodovinsko literaturo naravnost fenomenalen. Torej kako in kaj je s knjigo?

Delo je metodično zgrešeno. Pisec, ki je živel dolga leta v Gorici kot viden in ognjevit časnikar ter spreten in uspešen političen agitator, je nabral gradivo iz goriškega časopisja in ga kronološko nanizal od leta do leta. Ni se pa potrudil, da bi sestavil iz gradiva sintetično zgodovinsko delo, ali vsaj zgodovinske črtice, ker je očitno domneval, da nudi gradivo samo dovolj jasno sliko političnega dogajanja, da so ekscerpti iz slovenskega časopisja od leta 1843 dalje že zgodovinske slike in črtice.

Prva osnovna napaka Gabrščkovega dela je njegova metoda, kronološko nizanje gradiva. Druga osnovna napaka izvira iz mnenja, da so časopisni eks-